

Fakulteta za družbene vede
Inštitut za družbene vede
Center za politološke raziskave
Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij

CRP: Državni zbor Republike Slovenije in njegova vloga

DEJAVNIKI V OBLIKOVANJU
(NE)ZAUPANJA V DRŽAVNI ZBOR

Zaključno poročilo

Ljubljana, november 2002

Raziskovalna skupina

A) Center za politološke raziskave

red. prof. dr. Danica Fink Hafner, nosilka raziskave

asist. dr. Alenka Krašovec

asist. mag. Simona Kustec Lipicer

B) Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij

Živa Filej

KAZALO

	SKRAJŠANI POVZETEK CELOTNE RAZISKAVE.....	5
I	UVODNA POJASNILA.....	9
1	CILJ RAZISKOVALNEGA PROJEKTA.....	9
2	RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE.....	10
II	SLOVENSKI POGLED.....	11
1	RAZISKOVALNI MODEL.....	11
2	PODATKOVNE BAZE.....	12
3	REZULTATI ANALIZ PODATKOV SJM.....	13
3.1	RELATIVNO VELIKO NEZAUPANJE V DZ (PODATKI PRETEKLEGA DESETLETJA).....	13
3.2	ZAUPANJE V POLITIČNE STRANKE IN DZ.....	14
4	VPLIV MAKROEKONOMSKIH, MIKROEKONOMSKIH IN MIKROSOCIALNIH DEJAVNIKOV NA (NE)ZAUPANJE DRŽAVLJANOV V DZ - ANALIZA 'OBJEKTIVNIH' PODATKOV.....	15
4.1	Makroekonomski dejavniki.....	15
4.2	Mikroekonomski in mikrosocialni dejavniki.....	18
4.3	Politični dejavniki.....	21
5	OCENE (PARLAMENTARNIH) EKSPERTOV, DOLGOLETNIH, BIVŠIH IN NOVIH POSLANCEV DZ TER BIVŠIH PREDSEDNIKOV DZ.....	23
III	MEDNARODNOPRIMERJALNI POGLED.....	28
1	DEJAVNIKI (NE)ZAUPANJA V PARLAMENTE V NOVIH DEMOKRACIJAH (REZULTATI ANALIZE PODATKOV NEW DEMOCRACIES BAROMETER - 1995).....	28
2	MNENJA TUJIH PARLAMENTARIH EKSPERTOV.....	32

IV	POVZETEK UGOTOVITEV.....	33
1	UGOTOVITVE STATISTIČNIH OBDELAV JAVNOMNENJSKIH RAZISKAV.....	33
2	UGOTOVITVE NA PODLAGI OCEN (PARLAMENTARNIH) EKSPERTOV, DOLGOLETNIH, BIVŠIH IN NOVIH POSLANCEV DZ TER BIVŠIH PREDSEDNIKOV DZ.....	34
3	OCENE TUJIH PARLAMENTARNIH EKSPERTOV.....	35
V	SKLEPNE MISLI IN PREDLOGI ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE.....	36
1	SKLEPNE MISLI.....	36
2	PREDLOGI ZA NADALJNJE RAZISKOVANJE.....	40
	CITIRANA LITERATURA.....	42
	PRILOGA.....	44

SKRAJŠANI POVZETEK CELOTNE RAZISKAVE

V zaključnem poročilu predstavljamo sintezo ugotovitev vseh prejšnjih faznih poročil in dodajamo predloge za nadaljne akademske in uporabne raziskave.

1. Različne stroke (npr. politologi, psihologi, sociologi, pravniki, kulturologi) nekoliko različno opredeljujejo *pojem 'zaupanje'*, vendar med njimi lahko najdemo tudi nekaj skupnih točk. Med temi so predvsem naslednje: psihološki pojav prepričanosti v nekaj, nekoga; zanašanja na nekaj, nekoga; čustvene razsežnosti tega pojava; v politiki povezanost s pojavom politične legitimnosti (podrobneje o tem v prvem faznem poročilu). Glede na zgoraj omenjene razsežnosti zaupanja (tudi zaupanja v politične ustanove) ne preseneča dejstvo, da je ta pojav najpogosteje raziskovan z javnomnenjskim raziskovalnim instrumentarijem.

2. Celota raziskovalnih ugotovitev nas prepričuje tudi o smotnosti razumevanja '*političnega kapitala*' (zaupanja v politične ustanove) kot relativno avtonomnega družbenega pojava.

3. Ključne *značilnosti gibanja nezaupanja* v Državni zbor so naslednje (podrobneje o tem v drugem faznem poročilu):

- relativno velike stopnje nezaupanja (»malo« in »nič« zaupam) v DZ so stalnica v proučevanem desetletnem obdobju, kljub temu pa opazimo tudi nekatera nihanja;
- stopnja nezaupanja v DZ je dosegla dva relativna vrhova (84,3% leta 1995 in 87,3% leta 1998);
- stopnja zaupanja v DZ je bila najvišja leta 1991 (33,7%), težnjo po povečanju zaupanja po daljšem obdobju dvoma v DZ pa opazimo ponovno leta 2000 (23,6%);

4. *Dejavniki nezaupanja v parlament - raziskovalni model* za preverjanje na javnomnenjskih podatkih Slovenskega javnega mnenja v '*kritičnih*' časovnih točkah 1995 in 1998 (glej tč.3) ter za mednarodnoprimerjalno raziskavo na podatkih New emocracies Barometer, ki je bil predstavljen v tretjem faznem poročilu, je oblikovan takole:

- V *raziskovalnem modelu* smo predpostavili, da na zaupanje državljanov vplivajo trije grozdi dejavnikov: a) *makroekonomski*, b) *mikrosocialni in mikroekonomski* ter c) *politični*.
- Pri makroekonomskih in političnih smo upoštevali dve podskupini dejavnikov: kontekstualne in zaznavne.
- Pri *kontekstualnih* smo upoštevali značilnosti ekonomije na ravni države Slovenije, merjene z uradnimi statističnimi kazalci, ter značilnosti politike na ravni države Slovenije, izražene v gostoti relevantnih dogodkov (poskusi

interpelacij, dejanske zamenjave ministrov) in procesov (afere, 'ideološka vročica' v obliki strankarskih spopadov o ideoloških konfliktnih tematikah).

- V vseh treh grozdih dejavnikov pa smo upoštevali tudi *zaznave* državljanov, in sicer: a) njihovo ocenjevanje makroekonomskih značilnosti družbe, b) njihovo ocenjevanje politike in odnos do političnih ustanov in c) socialno ekonomske značilnosti vprašanih državljanov in njihovih gospodinjestev.

5. Raziskovalne ugotovitve na podlagi preverjanja raziskovalnega modela na podatkih Slovenskega javnega mnenja in *New Democracies Barometer* so naslednje (podrobneje so predstavljene v tretjem faznem poročilu):

- Ni mogoče sklepati na neposredno povezanost gospodarskih gibanj (gospodarskega stanja) in gibanja zaupanja v parlament. V gospodarsko relativno ugodnih okoliščinah sta se npr. v Sloveniji pojavili najvišji stopnji nezaupanja v Državni zbor RS.
- Zaznave ekonomskih problemov ne zrcalijo neposredno stopnje dejanskih gospodarskih problemov v državi. V slovenskem primeru se zdi, da manjša zaznava političnih problemov prispeva k relativno večji zaznavi gospodarskih problemov (predvsem nezaposlenosti kot najbolj perečega družbenega problema ne glede na dejanska gibanja stopnje nezaposlenosti).
- *Socialne in ekonomske okoliščine (anketiranih) državljanov se pri preverjanju bilateralne povezanosti med posamičnimi socialnimi in ekonomskimi spremenljivkami in zaupanjem v parlament lahko pokažejo kot statistično značilne, vendar dosedanje analize javnomnenjskih podatkov Slovenskega javnega mnenja in raziskave *New Democracies Barometer* ne potrjujejo hipotez o tem, da so to tudi pomembne spremenljivke v celotnem modelu povezav.*
- Dejavniki nezaupanja v parlament so dinamična kategorija. V različnih časovnih točkah (družbenih okoliščinah) se različne spremenljivke kažejo kot statistično značilno povezane z zaupanjem v parlament in so tudi različno pomembne znotraj relevantnih grozdov pojasnjevalnih spremenljivk.
- 'Politične' spremenljivke so relevantne za pojasnjevanje nezaupanja v parlament. Še več, zdi se, da imajo *'politične spremenljivke' relativno večjo pojasnjevalno moč kot druge* (podobno ugotavljajo za zaupanje v psocialistične parlamente v devetdesetih letih tudi Rose, Mishler, Hearpfer, 1998). Visoke stopnje nezaupanja v državni zbor se pojavljajo v obdobjih večjih političnih nestabilnosti (kontekstualne spremenljivke: pogoste menjave ministrov, pogosti poskusi interpelacij ministrov, 'ideološka vročica' - zgostitev ideološko političnih konfliktov med strankami in političnih afer). V Sloveniji se kot stalnica s pojasnjevalno močjo zaupanja v parlament (in to celo naraščajočo!) kaže politična spremenljivka - *zaupanje v politične stranke. Po letu 1993 se čedalje bolj razvija tudi zaznava politike kot grozda naslednjih spremenljivk: politične stranke, izvršna oblast (vlada) in zakonodajna oblast (državni zbor)*. Predpostavljamo, da zaznave zgoraj omenjenih kontekstualnih dejavnikov vplivajo na negativne politične zaznave državljanov, ki nato delujejo kot dejavniki nezaupanja v parlament.

- V različnih posocialističnih državah v srednjeevropskem prostoru v isti časovni točki (1995) ugotavljamo, da so različni grozdi dejavnikov relativno različno pomembni za pojasnjevanje nezaupanja v parlamente v posameznih državah v isti časovni točki. V vseh primerih pa je opaziti *srednjo povezanost med zaupanjem v vlado in zaupanjem v parlament*.

6. Raziskovalne ugotovitve na podlagi *mnenj parlamentarnih ekspertov v Sloveniji in poslancev DZ* (podrobneje o tem v četrtem faznem poročilu):

- Večino slovenskih intervjuvancev *visoka stopnja nezaupanja v DZ ne preseneča*.
- Kot *prevladujoče vzroke* zanjo pa navajajo zlasti dejavnike, ki so (ne)posredno povezani z delovanjem DZ. Najpogosteje navajajo naslednje dejavnike: a) poročanje medijev, b) nizka politična kultura Slovencev, c) nizka kultura dialoga med poslanci in neprimerni načini njihovega delovanja, d) neločevanje med delom DZ in vlade, e) način dela DZ oziroma poslancev (prevelik obseg dela in premalo poslancev, hitro sprejemanje zakonov in njihovo hitro spreminjanje), f) negativen odnos ljudi do politike na splošno in do strank, g) delovanje strank, odvisnost poslancev od strank, h) razkorak med pričakovanji ljudi in dejanskim stanjem (razočaranje ljudi).
- Intervjuvanci najpogosteje izpostavljajo naslednje *ukrepe za zmanjševanje* obstoječe stopnje nezaupanja državljanov v DZ: a) zvišanje kulture dialoga med poslanci in izboljšanje njihovega obnašanja, b) vzpostavitev intenzivnejših, spretnejših in profesionalnejših odnosov z javnostmi, c) skrb za politično socializacijo državljanov, d) povečanje dela poslancev na terenu, e) ureditev statusa poslancev, f) izboljšanje organizacije dela DZ, g) odgovornejše opravljanje dela poslancev, h) izboljšanje vodenja DZ.

7. *Mnenja tujih parlamentarnih ekspertov* (podrobneje o tem v četrtem faznem poročilu):

- Intervjuvanci menijo, da so *obstoječe stopnje zaupanja nekaj normalnega* in standardnega v parlamentarni demokraciji in jih kot take ni moč označevati niti kot visoke niti kot nizke, niti jih imeti za nevarne.
- Kot *ključne vzroke* za obstoječe stopnje nezaupanja intervjuvanci navajajo zlasti trenutna politična dogajanja, poročanje medijev, ki je zelo kritično oziroma celo nagnjeno k negativizmu, nerazumevanje vloge parlamentov v parlamentarnih sistemih ter odpor do strank in političnih konfliktov, metodološko-vsebinske pomanjkljivosti izvajanja javnomnenjskih raziskav in politično kulturo državljanov.
- Med *predlogi ukrepov* za zmanjšanje stopnje nezaupanja pa intervjuvanci izpostavljajo zlasti potrebo po večji aktivnosti poslancev na lokalni ravni, politični socializaciji državljanov (denimo potrebno je pojasnjevati in predstavljati delo parlamenta ter izobraževati državljane o delovanju

parlamentarnega sistema) ter povečanju kulture delovanja poslancev (npr. izogibanje škandalom, diskreditaciji političnih nasprotnikov).

8. Na podlagi celotne raziskave se zdi potrebno model dejavnikov nezaupanja deloma korigirati. Ocenjujemo, da je za razumevanje mehanizmov, ki vplivajo na zaupanje državljanov v parlamente, **potrebno analitično razlikovanje** med naslednjimi vidiki (Slika 5 na str. 37): a) **delovanjem parlamenta** v smislu uspešnosti izpolnjevanja njegove vloge (performance); b) **informacijskimi sredstvi in tokovi**, ki vplivajo na zaznavo državljanov o delovanju parlamenta oziroma jo sooblikujejo; c) **učinki javnih politik**, katere oblikuje parlament v zakonodajnem procesu ter d) vplivi **pričakovanj in kriterijev vrednotenja, katere državljani** upoštevajo pri ocenjevanju dela parlamenta in pri oblikovanju izjav o zaupanju vanje. Intervjuvani parlamentarni eksperti in poslanci predlagajo mehanizme, ki sicer posegajo v vse štiri grozde dejavnikov, vendar pri tem najbolj poudarjajo potrebo po razvoju mehanizmov za dvigovanje politične kulture poslancev, za izboljševanje in profesionalizacijo odnosov DZ z javnostmi in za razvoj politične kulture državljanov (podrobno o tem v četrtem faznem poročilu).

9. V zadnjem delu zaključnega poročila (str. 40-41) **predlagamo temeljne politološke raziskave in raznolike družboslovne uporabne raziskave**, ki bi po našem mnenju lahko prispevale dodatna strokovna znanja za uspešnejše delovanje državnega zbora, za oblikovanje bolj realističnih pričakovanj državljanov glede delovanja parlamenta v sodobnih politično sistemske okoljih, za povečevanje odzivnosti parlamenta (občutljivost parlamenta za učinke javnih politik, katere sprejema z zakonodajnim odločanjem).

I UVODNA POJASNILA

1 CILJ RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

Spodbuda za projekt je bil pojav relativno zelo velikega nezaupanja državljanov v Državni zbor Republike Slovenije (v nadaljevanju DZ), izražen v podatkih longitudinalnega projekta Slovensko javno mnenje (FDV, IDV, CJMMK nosilec: dr. Niko Toš). *Cilj* raziskovalnega projekta pa je bil ugotoviti in analizirati dejavnike, ki (lahko) vplivajo na stopnjo (ne)zaupanja državljanov v DZ.

Raziskovanje je potekalo po naslednjih fazah:

1. faza

Meta analiza objavljenih raziskovalnih del na področju preučevanja (ne)zaupanja v parlamente in priprava letnega poročila.

2. faza

Oblikovanje raziskovalnega modela za obdelavo empiričnih podatkov in priprava faznega poročila.

3. faza

Preverjanje raziskovalnega modela na podatkovnih bazah longitudinalnega raziskovalnega projekta Slovensko javno mnenje.

4. faza

Preverjanje raziskovalnega modela na podatkovnih bazah mednarodnih javnomenjskih raziskav, dostopnih v Ljubljani.

5. faza

Izvedba intervjujev s (parlamentarnimi) eksperti v Sloveniji ter z dolgoletnimi, bivšimi, novimi poslanci DZ in bivšimi predsedniki DZ ter parlamentarnimi eksperti v tujini.

6. faza

Izdelava predloga dodatnih raziskav in priprava zaključnega poročila.

2 RAZISKOVALNE METODE IN TEHNIKE

V raziskavi smo uporabili naslednje raziskovalne metode in tehnike:

a) Analizo sekundarnih virov:

- analizo obstoječe znanstvene in strokovne literature na preučevanem področju.

b) Sekundarno analizo podatkov, pridobljenih iz naslednjih virov:

- podatkovne baze longitudinalnega raziskovalnega projekta Slovensko javno mnenje (1991 – 2001);
- uradnih podatkov Republiške volilne komisije o volilni udeležbi na volitvah (1990 – 2000);
- podatkov Statističnega urada RS;
- podatkov OECD in IMF;
- podatkovne baze relevantnih mednarodnih javnomnenjskih raziskav, zlasti raziskave »New Democracies Barometer«.

c) intervjuji med (parlamentarnimi) eksperti v Sloveniji, dolgoletnimi, bivšimi, novimi poslanci DZ in bivšimi predsedniki DZ ter parlamentarnimi eksperti v tujini.

II SLOVENSKI POGLED

1 RAZISKOVALNI MODEL

V raziskovalnem modelu (slika 1) smo predpostavili, da na zaupanje državljanov v DZ vplivajo trije grozdi dejavnikov:

- a) *makroekonomski*;
- b) *mikrosocialni in mikroekonomski*;
- c) *politični*.

Pri makroekonomskih in političnih smo upoštevali dve podskupini dejavnikov: kontekstualne in zaznavne. Pri kontekstualnih smo upoštevali značilnosti ekonomije na ravni države Slovenije, merjene z uradnimi statističnimi kazalci, ter značilnosti politike na ravni države Slovenije, izražene v gostoti relevantnih dogodkov (poskusi interpelacij, dejanske zamenjave ministrov) in procesov (afere, 'ideološka vročica' v obliki strankarskih spopadov o ideoloških konfliktnih tematikah). V vseh treh grozdih dejavnikov pa smo upoštevali tudi:

- 1) *zaznave državljanov*, in sicer: a) njihovo ocenjevanje makroekonomskih značilnosti družbe, b) njihovo ocenjevanje politike in odnos do političnih ustanov in c) socialno-ekonomske značilnosti vprašanih državljanov in njihovih gospodinjstev;
- 2) *zaznave (parlamentarnih) ekspertov, dolgoletnih, bivših, novih poslancev DZ in bivših predsednikov DZ*, ki smo jih pridobili preko intervjujev, na katerih smo zastavili naslednje sklope vprašanj: a) vprašanje o presenečenju nad stopnjami nezaupanja; b) vprašanje o problematičnosti oziroma nevarnosti stopenj nezaupanja; c) vprašanje o vzrokih, kj vplivajo na stopnje nezaupanja in d) vprašanje o ukrepih za zmanjšanje stopenj nezaupanja.

Slika 1: Raziskovalni model - zvrsti dejavnikov, ki vplivajo na stopnjo zaupanja državljanov v DZ

2 PODATKOVNE BAZE

Podatke o stopnji (ne)zaupanja smo pridobili v standardizirani longitudinalni družboslovni anketi Slovensko javno mnenje (SJM), ki jo vsako leto od leta 1968 dalje vsaj enkrat letno opravi Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij na reprezentativnem vzorcu polnoletnih državljanov Slovenije. V naši raziskavi smo uporabili naslednje ankete SJM: SJM 1991/2 in Slovenska družba na prehodu v demokracijo, SJM 1992/3 in Procesi demokratizacije, SJM 1993/1 – Slovensko javno mnenje 1993, SJM 1994/4 in Mednarodna raziskava narodne identitete, SJM 1995/1 in Stališča o znanosti in tehnologiji, SJM 1996/1 in Mednarodna raziskava volilnih sistemov, SJM 1997/1 in Stališča Slovencev o pridruževanju Evropski Uniji, SJM 1998/2 in Razumevanje preteklosti II., SJM 1999/1 – Slovensko javno mnenje 1999, SJM 2000/1 – Slovensko javno mnenje 2000. Ubeseditev vprašanja o zaupanju državljanov v DZ in uporabljena lestvica je v prilogi 1.

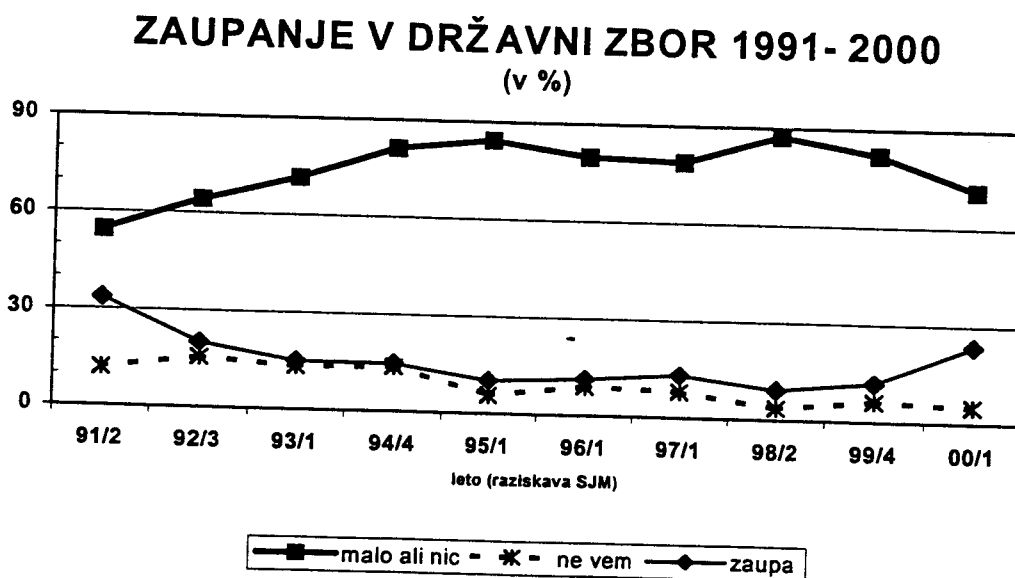
3 REZULTATI ANALIZ PODATKOV SJM

3.1 RELATIVNO VELIKO NEZAUPANJE V DZ (PODATKI PRETEKLEGA DESETLETJA)

Podroben pogled na podatke o nezaupanju državljanov v DZ (slika 2) kaže težnjo k čedalje večjemu nezaupanju v DZ po njegovi vzpostavitvi leta 1992 in k delni povrnitvi zaupanja v to ustanovo v letu 2000. Znotraj preučevanega obdobja pa kljub temu lahko opazimo nekatera zanimiva nihanja. Za natančnejšo analizo so zanimive zlasti štiri časovne točke: 1993, 1995, 1998 in 2000. To so točke, v katerih sta hkrati prisotni naslednji dve težnji:

- povečana stopnja izoblikovanosti mnenj anketiranih (odstotek odgovorov 'ne vem' je padel s 15,5 % v letu 1992 na 13,3 % v letu 1993, v letih 1995-2000 pa je bil delež odgovorov 'ne vem' le od 3,6 % do 5,6 %);
- v isto vsebinsko smer oblikovana mnenja anketiranih (v letu 1993, 1995 in 1998 opažamo hkratno povečanje deleža nezaupanja in zmanjšanje deleža zaupanja, v letu 2000 pa hkratno zmanjšanje deleža nezaupanja in povečanje deleža zaupanja).

Slika 2: Zaupanje v DZ skozi čas (podatki SJM)

Podatki, pridobljeni iz SJM kažejo tudi, da je povprečna stopnja zaupanja v DZ (»v celoti« in »precej« zaupam) v preučevanih desetih letih med najnižjimi v primerjavi s povprečnimi stopnjami zaupanja v druge preučevane institucije. Višjo povprečno stopnjo zaupanja zasledimo pri vladi, predsedniku republike, predsedniku vlade, sodiščih, vojski in policiji, podobno povprečno stopnjo zaupanja vidimo pri sindikatih, nižjo pa pri političnih strankah.

Poleg tega vidimo, da so relativno velike stopnje nezaupanja (»malo« in »nič« zaupam) v DZ stalnica v preučevanem desetletnem obdobju, kljub temu pa opazimo tudi nekatera nihanja:

- a) stopnja nezaupanja je dosegla dva relativna vrhova (84,3 % leta 1995 in 87,3 % leta 1998);
- b) stopnja zaupanja je bila najvišja leta 1991 (33,7 %), težnjo po povečevanju zaupanja po daljšem obdobju zelo nizke stopnje zaupanja v DZ pa opazimo ponovno leta 2000 (23,6 %).

3.2 ZAUPANJE V POLITIČNE STRANKE IN DZ

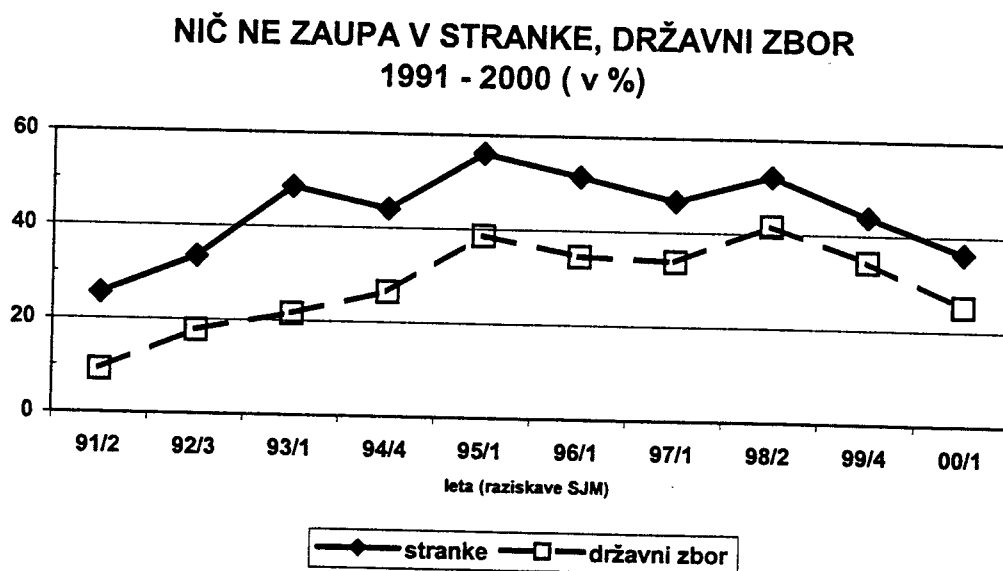
Kot smo omenili, so le politične stranke uživale manjšo povprečno stopnjo zaupanja državljanov kot DZ ter le v primeru strank in DZ je bilo opaziti povezanost med krivuljama zaupanja v stranke in DZ. Natančnejša analiza povezanosti zaupanja in faktorska analiza na podatkih SJM 1993, 1995, 1998 in 2000 je pokazala, da:

- a) napovedna moč zaupanja v stranke za zaupanje v DZ narašča;
- b) se nezaupanje v stranke skoraj v celoti izkaže tudi v nezaupanju v DZ (ravno v letih 1995 in 1998, ko se je stopnja nezaupanja nekoliko povečala glede na prejšnje leto merjenja, je delež tistih, ki ne zaupajo v DZ znotraj skupine, ki ne zaupa strankam, največji - 98,1 % v letu 1995 in 93,4 % v letu 1998).

Longitudinalni podatki o zaupanju v politične ustanove so torej pokazali, da obstaja povezanost med zaupanjem v politične stranke in zaupanjem v DZ. Obe zaupanji sta v preučevanem obdobju 1991 - 2000 nizki, vendar prihaja do nihanj skozi čas. Zaupanje strankam je ves čas nekoliko manjše kot zaupanje v DZ. Ko pade ali naraste zaupanje

enim, pade ali naraste tudi drugim – zaupanja sta močno istosmerno povezani. Poleg tega smo ugotovili, da je razlika v zaupanju v stranke in parlament majhna in se zmanjšuje (slika 3).

Slika 3: Zaupanje v DZ in stranke skozi čas (samo podatki 'ne zaupa')

4. VPLIV MAKROEKONOMSKIH, MIKROEKONOMSKIH IN MIKROSOCIALNIH DEJAVNIKOV NA (NE)Zaupanje DRŽAVLJANOV V DZ – ANALIZA 'OBJEKTIVNIH' PODATKOV

4.1 Makroekonomski dejavniki

Na podlagi zbranih podatkov o kontekstualnih dejavnikih zaupanja v DZ (t.i. 'objektivnih dejavnikov') ni mogoče sklepati na neposredno povezanost med gospodarskimi gibanji in zaupanjem državljanov v DZ. V obdobju 1992 - 1999 tako denimo ves čas raste družbeni produkt na prebivalca, zmanjšuje se inflacija, z nekaterimi manjšimi nihanji pa se po letu 1994 zmanjšuje tudi brezposelnost. Kljub temu se znotraj spleta pozitivnih teženj v gospodarstvu pojavljajo izjemno visoke stopnje nezaupanja državljanov v DZ (zlasti leta 1995 in leta 1998).

Preglednica 1: BDP na prebivalca (v USD)

leto	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
BDP/ preb.	8643	8643	63334	6186	6366	7205	9431	9481	9161	9878	10109	9105

viri : SL-98 (Statistični letopis R Slovenije) 1998, Zavod R Slovenije za statistiko, Ljubljana (str.643)
 SL-97 (Statistični letopis R Slovenije) 1997, Zavod R Slovenije za statistiko, Ljubljana (str.643)
 SL-94 (Statistični letopis R Slovenije) 2000, Zavod R Slovenije za statistiko, Ljubljana (str.635)
<http://www.sigov.si/zrs/slo/sifig01s/bdp.htm> (9.10.01)

Preglednica 2: Stopnje registrirane in anketne brezposelnosti v Sloveniji (v %)

leto	1988	'89	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'00	'01
reg	2,2	2,9	4,7	8,2	11,5	14,4	14,4	13,9	13,9	14,4	14,5	13,6	12,0	11,4
lfs	/	2,6	4,9	7,3	8,3	9,1	9,1	7,4	7,3	7,1	7,9	7,6	6,7	5,9

reg – registrirana brezposelnost

lfs – anketna brezposelnost (Labour Force Survey)

(vir: Ignjatović, Mirosljub (2001): Trg delovne sile v Sloveniji v 90. letih 20. stoletja. V: Politika zaposlovanja (ur.): I. Svetlik, B. Glazer, A. Kajzer, M. Trbanc. Založba FDV, Ljubljana; Ignjatović, Mirosljub (2002): Družbena posledica povečanja prožnosti trga delovne sile. Doktorska disertacija, FDV)

Preglednica 3: Inflacija - indeks cen življenjskih potrebščin (povprečje predhodnega leta = 100 %)

leto	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
	1385,3	651,6	215,0	307,3	132,9	121,0	113,5	109,9	108,4	107,9	106,1	108,9

viri: SL-00 (Statistični letopis R Slovenije) 2000, Zavod R Slovenije za statistiko, Ljubljana (str. 269)
<http://www.sigov.si/zrs/slo/sifig01/cenes.htm> (11.10.01)

Zaznave o nekaterih kazalnikih makroekonomskega stanja v družbi (zbrane v več časovnih točkah v obdobju 1991-2000) omogočajo, da lahko življenjske razmere ob koncu desetletja v primerjavi z življenjem pred približno petimi leti ocenimo kot boljše. Delež tistih, ki menijo, da danes ljudje živijo bolje, je namreč porasel od 5,5 % (SJM 1991/2) na 18,6 % (SJM 2000/1). Na drugi strani se je zmanjšal delež tistih, ki menijo, da ljudje živijo slabše (od 85,1 % v SJM 1991/2 na 45,0 % v SJM 2000/1). Anketirani poročajo o boljšem ekonomskem stanju tudi na posreden način - s podatki o tem ali redni dohodek zadošča za njihovo preživljanje in preživljanje njihovih družin (v preteklem desetletju je tako delež tistih, ki jim redni dohodek v celoti zadostuje, porasel z 9,8 % v SJM 1992/2 na 16,6 % v SJM 2000/1; delež tistih, ki jim redni dohodek v precejšnji meri zadostuje, pa je zrasel od 19,4 % v SJM 1992/2 na 29,3 % v SJM 2000/1; hkrati je z nekaterimi nihanji opaziti tudi težnjo k zmanjšanju deleža tistih, katerim dohodek ne zadostuje).

Preglednica 4: Ali vaš redni dohodek zadostuje za preživljanje vas in vaše družine, ali ne zadostuje?

	92/2*	94/2*	95/1***	98/2	2000/1
v celoti zadostuje	9,8	15,3	12,1	15,7	16,6
v precejšnji meri zadostuje	19,4	26,7	24,9	25,0	29,3
le v majhni meri zadostuje	35,6	26,3	30,8	29,4	25,7
sploh ne zadostuje	20,5	13,3	13,1	19,4	14,8
ni zaposlen, ne prejema rednih dohodkov	14,7	18,4	18,1	9,0	12,5
ne vem, b. o.	**	**	1,0***	1,4	1,1

* V SJM 91/2 in SJM 93/1 predstavljeno vprašanje ni bilo zastavljeno.

Časovno najbližje SJM 91/2 je bilo tako vprašanje zastavljeno v SJM 92/2 – »Ali s svojim rednim delom zaslužite dovolj, da se lahko preživljate? Ali vaš redni dohodek zadostuje za preživljanje, ali ne?«

Časovno najbližje SJM 93/1 je bilo tako vprašanje zastavljeno v SJM 94/2 – »Ali s svojim rednim delom zaslužite dovolj, da se lahko preživljate (sebe in svojo družino)? Ali vaš redni dohodek zadostuje za preživljanje ali ne zadostuje?«

** Pri vprašalnikih SJM 92/2 in SJM 94/2 ni bilo ponujenega odgovora »ne vem, b. o.«

*** V tem vprašalniku se je vprašanje glasilo: »Ali s svojim rednim delom zaslužite dovolj, da se lahko preživljate? Ali vaš redni dohodek zadostuje za preživljanje, ali ne?«

V preučevanem obdobju vprašani tudi posredno poročajo o izboljševanju ekonomskega stanja, ko ugotavljajo, ali imajo vsaj toliko prihrankov, kolikor znaša ena povprečna plača v njihovi družini. Delež tistih, ki imajo toliko prihrankov, je brez vmesnih nihanj navzdol porasel od 29,4 % (SJM 1995/4) do 36,2 % (SJM 2000/1). V isto smer kažejo tudi podatki o samouvrstitvi anketiranih v družbene sloje oziroma razrede. V obdobju od 1992 (SJM 1992/3) do 2000 (SJM 2000/1) se kaže zmanjševanje samouvrstitev v čisto spodnji sloj od 9,7 % do 3,8 % in povečevanje samouvrstitev v srednji sloj od 36,9 % do 47,6 %.

Preglednica 5: Samouvrstitev anketiranih v družbeno skupino – sloj - razred (v %)

	92/3*	93/1	95/1	98/2	2000/1
čisto spodnji	9,7	3,6	4,2	3,0	3,8
delavski	39,3	40,9	37,5	39,7	36,7
srednji	36,9	43,4	43,9	44,9	47,6
višji srednji	5,6	4,3	7,1	7,4	6,2
zgornji	1,1	0,4	0,7	0,6	0,7
zavrnil odgovor	1,2	0,2	1,2	0,7	**
ne vem	4,2	4,9	3,9	2,8	2,4
brez odgovora	1,9	2,2	1,5	1,0	2,5

* V SJM 91/2 predstavljeno vprašanje ni bilo zastavljeno. Časovno najbližje SJM 91/2 je bilo tako vprašanje zastavljeno v SJM 92/3. V tem vprašalniku se je vprašanje glasilo: »Kateri socialni skupini – sloju ali razredu – se vam zdi, da pripadate? Ali je to nižji, ali delavski, ali srednji, višji srednji ali pa višji socialni sloj ali razred? Ponujeni so bili naslednji odgovori: »nižji«, »delavski«, »srednji«, »višji srednji«, »višji«, »zavrnil odgovor«, »ne vem«, »brez odgovora«.

** Pri vprašalniku SJM 2000/1 ni bilo ponujenega odgovora »zavrnil odgovor«.

Sredi devetdesetih let so po mnenju anketirancev obstajali zlasti trije najbolj pereči problemi. Po dostopnih podatkih lahko sklepamo, da sta jeseni 1995 doživela splet nadpovprečne zaznave dva od treh problemov: a) v vseh točkah merjenja najbolj

pereči problem - gospodarski problemi (23,3 % v SJM 1995/1, v SJM 1996/1 pa 13,4 % in v SJM 1997/1 14,4 %) in b) politična kriza (21,4 % v SJM 1995/1 in 'le' 11,5 % v SJM 1996/1 ter 9,2 % v SJM 1997/1). Vseskozi so anketiranci visoko zaznavali še problem nezaposlenosti (37,1 % v SJM 1995/1, kar 45,0 % v SJM 1996/1 in 39,8 % v SJM 1997/1), vendar ne skladno z dejanskim gibanjem stopnje nezaposlenosti (preglednica 6).

Preglednica 6: Najbolj pereči problemi po mnenju polnoletnih državljanov v obdobju 1995-1997

najbolj pereči problemi	SJM 1994 ni bilo vprašanja	SJM 1995/1 okt.-nov. 1995	SJM 1996/1 junij 1996	SJM 1997/1 okt.-nov. 1997	SJM 1998 ni bilo vprašanja
nezaposlenost (uradna registrirana nezaposlenost) ¹	(14,4)	37,1 (13,9)	45,0 (13,9)	39,8 (14,4)	(14,5)
gospodarski problemi	ni bilo vprašanja	23,3	13,4	14,4	ni bilo vprašanja
politična kriza, nedemokratičnost ²	ni bilo vprašanja	21,4	11,5	9,2	ni bilo vprašanja

Opomba: Vprašanje v anketi Slovensko javno mnenje: "Naštejte dva problema, ki se vam zdita v tem trenutku za Slovenijo najbolj pereča" (seštevek dveh odgovorov v %)

¹ Ignjatović (2001 in 2002).

² kategorija 'politična kriza' v SJM 1995/1 ter 'politična kriza, nedemokratičnost' v SJM 1996/1 in 1997/1

vir: Vrednote v prehodu II - Slovensko javno mnenje 1990-1998, Dokumenti SJM, Ljubljana, 1999: 480, 631, 700

4.2 Mikroekonomski in mikrosocialni dejavniki

Preučevanje vpliva mikroekonomskih in mikrosocialnih dejavnikov na zaupanje v DZ je mogoče le znotraj podatkovnih baz, zbranih v posameznem letu. V nadaljevanju predstavljamo ugotovitve obdelav podatkov, zbranih v letih 1995 in 1998, ko sta bili izmerjeni stopnji nezaupanja v DZ največji.

a) Mikroekonomski dejavniki

Poklic in položaj na delovnem mestu močno korelirata z izobrazbo in zaposlitvenim statusom. Poleg tega se nanašata na 'sedanjo delovno aktivnost' (tistih, ki so sedaj zaposleni) in na 'delovno aktivnost v preteklosti' (tistih, ki iz kateregakoli razloga niso več zaposleni). Zato spremenljivki nista bili posamično vključeni v analizo.

Zanimivo je, da se v raziskavah SJM 1995 in 1998 pri zaposlitvenem statusu kažejo statistično značilne povezanosti z zaupanjem v politične ustanove, vendar z nekaterimi izjemami (leta 1995 ni povezanosti z zaupanjem v sindikate in politične stranke, leta 1998 pa z zaupanjem med sindikati in političnimi strankami). Posebnih zakonitosti ni mogoče razbrati, pri posameznih skupinah pa se kažejo ekstremno pozitivne oziroma ekstremno negativne vrednosti. Skupina upokojencev na splošno kaže visoko stopnjo zaupanja v institucije. Najnižje stopnje zaupanja najdemo pri brezposelnih, dijakih in študentih.

Značilnejših povezav med dohodkom in zaupanjem v politične institucije v letu 1995 ni, v letu 1998 pa se kaže nekoliko značilnejša povezanost dohodka z zaupanjem vladi in DZ. Pri teh dveh institucijah se pokaže trend, da zaupanje v institucijo z dohodkom narašča, vendar ugotovitev ne moremo posplošiti na zaupanje v ostale institucije. Kot pravilo se kaže le to, da imajo tisti z najnižjim dohodkom tudi najnižjo stopnjo zaupanja v vse omenjene institucije. Ta ugotovitev je skladna z že prej omenjenimi ugotovitvami (glede na zaposlitveni status in izobrazbo), saj imajo nizko izobraženi, brezposelni, študenti in dijaki verjetno tudi najnižje dohodke.

Tudi pri vplivu samoocene družbenega statusa na zaupanje v institucije se ponovno potrdijo predhodne ugotovitve, da imajo slabše situirani oziroma skupina ljudi »na družbenem robu«[»] bolj skeptičen pogled na institucije oziroma so do njih manj zaupljivi. Praviloma se kaže naslednja povezanost: od čisto spodnjega sloja zaupanje narašča do višjega srednjega, pri zgornjem pa ponovno pade. Vendar je potrebno pri tem opozoriti, da je delež anketirancev, ki so se opredelili za pripadnike zgornjega sloja zelo majhen - ne dosega niti 1 % in zato so podatki lahko zavajajoči.

b) Mikrosocialni dejavniki

Pri oceni zaupanja v letu 1995 ni statistično značilnih razlik glede na spol. Tudi v letu 1998 se kaže podobno, statistično značilne razlike med povprečji pa obstajajo pri zaupanju v politične stranke, DZ in sodišča. Nekoliko višjo stopnjo zaupanja imajo moški, vendar so razlike še vedno minimalne.

V letu 1998 je bila povezava med starostjo in povprečno oceno zaupanja v vse institucije statistično značilna, v letu 1995 pa ni statistično značilnih povezav med starostjo ter zaupanjem v sindikate in DZ. Sicer pa gre običajno za premosorazmerno razmerje med starostno skupino in zaupanjem v institucije – z naraščanjem starosti, narašča tudi zaupanje v institucije (mlajši manj zaupajo kot starejši). Posebej izrazito je to pri zaupanju političnim institucijam (predsednik republike, vlada, predsednik vlade).

Analiza za leto 1995 je pokazala, da obstajajo statistično značilne povezave med religioznostjo in zaupanjem predsedniku republike, vladi, predsedniku vlade in vojski. Sicer pa povezave niso statistično značilne. Enako je tudi v letu 1998. Pokaže se, da imajo verni nižjo stopnjo zaupanja v navedene institucije kot neverni oziroma neopredeljeni.

V raziskavi iz leta 1995 se kaže statistična povezanost med izobrazbo ter zaupanjem v sindikate, vlado, policijo in vojsko. Zaupanje v institucije v raziskavi iz leta 1998 je prav tako močno povezano z izobrazbo, saj je povezanost statistično značilna v vseh primerih, razen ko gre za vprašanje predsednika republike in vojske. Pri povezovanju izobrazbe z zaupanjem v institucije se kažeta dvā zanimiva pojava:

- a) z naraščanjem izobrazbe narašča zaupanje v politične institucije;
- b) s padanjem izobrazbe narašča zaupanje v določene zvrsti organizacij, npr. policija, sindikati.

4.3 Politični dejavniki

a) Kontekstualni

Kontekstualne dejavnike smo preučevali v izbranih točkah 1993, 1995, 1998, 2000 (izbor točk smo že pojasnili). V točkah, kjer opazamo tako izrazito izraženo nezaupanje v DZ, kot tudi zelo visoko stopnjo izoblikovanosti mnenj vprašanih (le 3,6 % - 5,6 % odgovorov 'ne vem'), smo opazili zgoščevanje dogodkov in pojavov, ki kažejo na politično nestabilnost (preglednica 7). Hkrati pa v časovni točki, kjer se ponovno izrazi višja stopnja zaupanja v DZ (leto 2000), opazimo manj primerov takih dogodkov (menjave ministrov, poskusi interpelacij, političnih afer in strankarskih spopadov ob ideološko zelo obremenjenih političnih vprašanjih). Predpostavljamo, da značilnosti političnega dogajanja vplivajo na izražanje (ne)zaupanja državljanov v DZ.

b) Zaznave državljanov o politiki

Analiza povezanosti zaupanja v politične ustanove in zaupanja v DZ ter faktorska analiza na podatkih SJM 1993, 1995, 1998 in 2000 je pokazala že omenjeno povezavo med (ne)zaupanjem v stranke in (ne)zaupanjem v DZ.

Preglednica 7: Politični dogodki v letih 1993, 1995, 1998 in 2000 v času izvedbe SJM

zajemanje podatkov	SJM 1993/1 okt.-nov.1993	SJM 1995/1 okt.-nov.1995	SJM 1998/2 okt.-dec. 1998	SJM2000/1 nov.-dec.2000
dogodki / konflikti				
menjave ministrov v letu zajemanja podatkov	0	Kračun (jan.1995)	Turnšek (marec 1998) Krapež (nov.1998)	Friec (feb.2000)
leto pred zajemanjem podatkov	Kopač (jun.1992) Jeraj (sept.1992)	Jazbinšek (jan.1994) Janša (marec 1994) Bizjak (junij 1994) Puhar (jun.1994) Kozinc (jul.1994) Peterle (okt. 1994)	Thaler (sept. 1997)	Bandelj (febr.1999) Dragonja (april 1999) Gaber (julij 1999)
ministrstvo za obrambo	0	1 od 7	2 od 3	0
ministrstvo za notranje zadeve	0	1 od 7	//	1 od 4
ministrstvo za zunanje zadeve	0	1 od 7	1 od 3	1 od 4
ostala ministrstva	za finance, trgovino	za ekonomske odnose in razvoj; za pravosodje; za delo, družino in socialne zadeve; za okolje in prostor	//	šolstvo in šport, gospodarske dejavnosti
dogodki/konflikti v množičnih medijih <small>malo pred in v začetku zajemanja podatkov SJM: strankarski spopadi na ideološko obremenjenih tematikah</small>	ni podatka	vračanje gozdov RKC, predmet verstva in etika v šoli, povojni poboji, poprava krivic, spori v koaliciji (Drnovšek - Peterle), spori med pomladnimi strankami	volilna reforma in razsodba Ustavnega sodišča, nepremičnine tujcem (španski kompromis), spori glede občine Koper, spopadi med pomladnimi strankami, med zelenimi, zahteve po zamenjavi predsednika državnega zbora	oblikovanje vladne koalicije in koalicijskega programa, oblikovanje delovnih teles državnega zbora, finančna kriza (predčasno porabljen proračun), obstrukcija SDS in NSi v novo izvoljenem državnem zboru, predlog sprememb zakona o umetni oploditvi
afere (v medijih)	ni podatka	sojenje specialcem (celovška afera), financiranje nakupa policijskega čolna	nakup stanovanja (Krapež), finančne nepravilnosti na ministrstvu za obrambo, financiranje SLS, nadzor nad obveščevalnimi službami, Sova spremlja stranke (SDS)	sojenje vohunoma (afera Zavrč), financiranja SMS in ŠOU Maribor, aretacija Šuštarja (sum korupcije)
poskusi interpelacij (v medijih)	ni podatka	Kacin	Bandelj, Krapež, Smrkolj, Grafenauer	0

(viri: <http://www.sigov.si/vrs/slo/vlada/dosedanje-vlade.html>, 25.2.2002, Delo, raziskava Slovensko javno mnenje)

5 OCENE (PARLAMENTARNIH) EKSPERTOV, DOLGOLETNIH, BIVŠIH IN NOVIH POSLANCEV DZ TER BIVŠIH PREDSEDNIKOV DZ

Zaznave (parlamentarnih) ekspertov, dolgoletnih, bivših in novih poslancev DZ ter bivših predsednikov DZ smo pridobili z intervjuji, ki smo jih izvedli med devetimi večjimi skupinami intervjuvancev, in sicer: a) dolgoletnimi poslanci, b) novimi poslanci, c) bivšimi poslanci, d) bivšimi predsedniki DZ, e) lobisti, f) politologi, g) psihologi, h) filozofi, i) pravniki. Skupaj smo dobili mnenja 33 intervjuvancev, ki so odgovarjali na osem vprašanj.¹

V preglednici 8 kumulativno predstavljamo odgovore intervjuvancev na vprašanje: »Vas osebno preseneča zelo visoka stopnja nezaupanja državljanov v DZ?«

Preglednica 8: Stopnja nezaupanja preseneča

	da	ne	da in ne
stopnja nezaupanja preseneča	6	25	2

Kot lahko vidimo iz preglednice 8, velike večine intervjuvancev visoka stopnja nezaupanja državljanov v DZ ne preseneča, medtem ko dveh intervjuvancev taka stopnja po eni strani preseneča, po drugi pa ne.

¹ Vprašanja so bila naslednja: 1. Vas osebno preseneča zelo visoka stopnja nezaupanja državljanov v DZ? Zakaj da oziroma ne? 2. Se vam zdi tako visoka stopnja nezaupanja državljanov v DZ problematična, nevarna? Zakaj da oziroma ne? 3. Kaj po vašem mnenju v največji meri vpliva na tako stopnjo nezaupanja v DZ? Kje so vzroki za to? Prosimo, naštejete po vašem mnenju tri najpomembnejše vzroke. 4. Kaj bi po vašem mnenju moral DZ kot institucija narediti za povečanje stopnje zaupanja vanj oziroma za zmanjšanje stopnje nezaupanja? 5. Kaj bi po vašem mnenju morali narediti poslanci za povečanje stopnje zaupanja v DZ oziroma za zmanjšanje stopnje nezaupanja? 6. Menite, da bi večja odprtost DZ in poslancev do javnosti, povečana predstavitev njihovega dela v javnosti, seznanjanje državljanov z delovanjem parlamentarnega sistema, propagandne akcije v javnosti povečale zaupanje oziroma zmanjšale nezaupanje državljanov v DZ? 7. Kaj bi bilo po vašem mnenju nujno narediti za povečanje zaupanja oziroma za zmanjšanje nezaupanja državljanov v DZ? 8. Želite v zvezi z (ne)zaupanjem državljanov v DZ še kaj dodati?

Ob tem je potrebno povedati, da so trije intervjuvanci izrazili dvom oziroma nezaupanje v javnomnenjske ankete in zato tudi vsaj deln dvom v predstavljene stopnje nezaupanja v DZ.

V preglednici 9 kumulativno predstavljamo odgovore intervjuvancev na vprašanje: »Se vam zdi tako visoka stopnja nezaupanja državljanov v DZ problematična, nevarna?«

Preglednica 9: Visoka stopnja nezaupanja problematična, nevarna

	problematična	problematična in nevarna	niti problematična, niti nevarna	ni odgovora
stopnja nezaupanja problematična, nevarna	12	8	11	2

Očitno se pomembnemu delu (12 od 33) intervjuvancev zdi visoka stopnja nezaupanja v DZ problematična, samo 8 pa se zdi sočasno tudi nevarna.

V preglednici 10 predstavljamo 8 najpogostejših odgovorov intervjuvancev na vprašanje: »Kaj po vašem mnenju v največji meri vpliva na tako stopnjo nezaupanja v DZ? Kje so vzroki za to? Prosimo, naštejte po vašem mnenju tri najpomembnejše vzroke«.